

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. У процесі оцінювання конкурентоспроможності випускників ВНЗ вирішальне значення мають не лише обсяг та якість знань майбутніх педагогів, а й рівень компетентностей, що мають забезпечити підготовку майбутніх фахівців до життя в сучасному суспільстві та роботи в навчальних закладах. Отже, оцінка як рівня підготовки вчителів до майбутньої професійної діяльності, так і сам процес набуття вищої освіти може здійснюватися в компетентнісних категоріях. Тому все більшої актуальності набуває ідея компетентнісного підходу у вищій професійній освіті. Реалізація такого підходу дозволить наблизити освіту до вимог світового співтовариства, підвищення її якості, привести у відповідність освіту та потреби ринку праці.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі вдосконалення сучасної педагогічної освіти присвячені дослідження В. Андрущенка, В. Бикова, О. Глузмана, С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, М. Козяра, Н. Ничкало, С. Сисоевої та ін.

Базовими категоріями нового підходу є поняття «компетентність» і «компетенція». Поняття «компетенція» є не тільки однією з базових педагогічних категорій, а й об'єктом міждисциплінарного дослідження.

Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців досліджували В. Байденко, Н. Бібік, Є. Зеєр, І. Зимняя, А. Маркова, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, С. Раков, М. Розов, О. Савченко, А. Хуторський та ін.

Шляхи вдосконалення освіти на компетентнісній основі розроблялися Б. Гершунським, Б. Ельконіним, І. Зимньою, Н. Кузьміною, А. Марковою, В. Сериковим, І. Фрумніним, А. Хуторським, В. Шадриковим, С. Шишовим та ін.

На початку XXI століття проблема змісту професійної компетентності педагога набуває нових рис.

По-перше, це пов'язано з тим, що змінюється роль педагога, завдання якого нині не обмежується лише передавання суми знань, а й спрямовується на створення умов у навчальному процесі, що сприятимуть розвитку навичок самостійного одержання знань, роботи з саморозвитку і самовдосконалення.

По-друге, власних знань, професійних умінь і компетенцій педагога не може вистачати на весь період його педагогічної діяльності.

По-третє, докорінним чином змінюється зміст ключових компетенцій, які дають можливість не лише працювати в нових соціально-економічних умовах, а й успішно здійснювати свою професійну діяльність.

Тому нині підвищенні вимоги компетентнісного підходу щодо підготовки майбутніх педагогів та оновлення і модернізації освіти, наближення її до замовлення суспільства.

Мета статті полягає в розгляді понять «компетентність», «компетенція», «ключові компетенції» їх формування в майбутніх педагогів та модернізації освіти на цій основі.

Виклад основного матеріалу. Необхідність задоволення потреб суспільства зумовлює перед сучасним педагогом вищої школи необхідність високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадської позиції, зацікавленості в розвитку творчого потенціалу студентів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності та ін. У зв'язку з цим, одним із

основних завдань вищої школи, разом із формуванням усебічно та гармонійно розвиненої особистості, є завдання формування професійно компетентного фахівця, який володіє низкою ключових компетенцій.

«Компетенція» в перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє пізнанням і досвідом.

Нині в літературі зустрічається низка визначень поняття «компетенція» з освітньої точки зору. Розглянемо деякі з них.

Наприклад, компетенція — це загальна здатність, що заснована на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, котрі набуті завдяки навчанню [7, с. 74-75].

Компетенція — соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері [5, с. 115].

Розглядаючи освітню компетенцію, А. Хуторський дає їй таке визначення: «Освітня компетенція — вимога до освітньої підготовки, що виражена сукупністю взаємопов'язаних змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня щодо ставлення до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистістю соціально-значимої продуктивної діяльності» [5, с. 115].

Найбільш загальне трактування поняття «компетенція» пропонує І. Фрумін — це здібності (наявність можливості) вирішувати складні задачі [4, с. 36].

У значній кількості наявних визначень можна знайти спільні елементи, що виявляють категоріальну сутність цього поняття. Зазначимо, що одні визначення компетенції орієнтовані на зовнішню дію, інші — на внутрішні особливості, але ж загальним для всіх визначень є розуміння компетенції як здатність особи розв'язувати різноманітні задачі, як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення конкретної діяльності. Особливо важливим є вміння діяти в нестандартних, нових умовах.

Отже, компетенцію необхідно розглядати як результат навчання, що виражається в здатності застосовувати знання, вміння й особистісні якості для успішної діяльності.

Науковцями визначені такі групи ключових компетенцій:

- ціннісно-змістові;
- загальнокультурні;
- навчально-пізнавальні;
- інформаційні;
- комунікативні;
- соціально-трудові;
- особистісного самовдосконалення [5, с. 54-58].

Виходячи з цього, компетентною в певній галузі є людина, яка володіє відповідальними знаннями та здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано висловлюватись про цю галузь і ефективно діяти в ній.

А. Хуторський пропонує наступне визначення поняття «компетентність».

Компетентність — володіння відповідно компетенцією, сукупно в соціально й особистісно-значимій сфері [6].

Традиційний підхід до навчального процесу переважно орієнтований на формування комплексу знань, умінь та навичок. Це приводить до того, що випускник ВНЗ буде добре інформованим фахівцем, проте не здатним використовувати цю інформацію в своїй професійній діяльності. Це особливо стосується випускників непедагогічних ВНЗ. Тому використання компетентнісного підходу має за мету подолання розриву між результатами навчання і вимогами, котрі висуває роботодавець до фахівця. Важливим у навчальному процесі є саме формування ключових компетенцій.

Підготовка майбутнього педагога на основі компетентності за допомогою поступового розвитку, формування і становлення її рівнів і складників (ключових, базових, спеціальних компетенцій) як результату спеціалізованої підготовки майбутнього педагога.

Необхідно зазначити, що поки ще відсутнє однозначне визначення поняття «професійна компетентність». Огляд психологічної та педагогічної літератури й інших інформаційних джерел,

що присвячені цій проблемі, свідчить, що можна виокремити декілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність». Так, наприклад, зарубіжними дослідниками це поняття розглядається як «поглиблене знання», «стан адекватного виконання завдання», «здатність до актуального виконання діяльності», «ефективність дій».

Одним із найбільш поширених визначень цього терміну у вітчизняній психолого-педагогічній літературі є таке: «якість, властивість або стан фахівця, що забезпечує разом або окремо його фізична, психічна і духовна відповідність необхідності, потребі, вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, займаній службовій посаді» [6].

У той самий час під професійною компетентністю розуміє сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності [2].

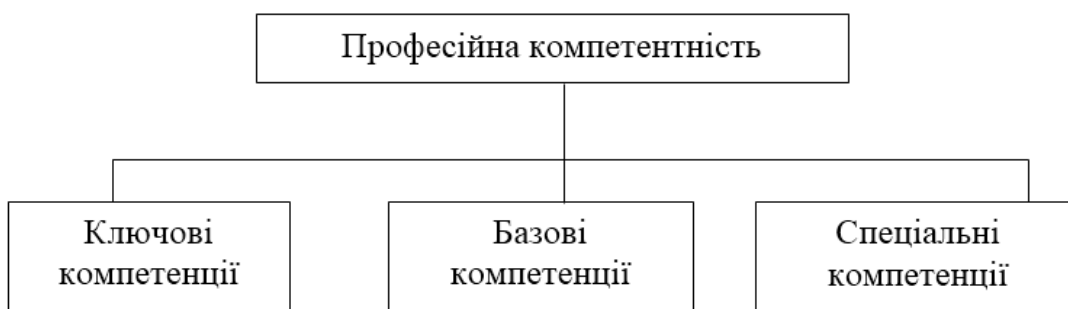
Отже, особлива увага в педагогіці нині приділяється професійній компетентності, професійній компетенції викладача. У США ще в 70-80 р.р. XX ст. значна увага приділялась розробленню концепції, що заснована на діяльності й особистості педагога, на його знаннях, уміннях і навичках.

Вплив особистісних якостей викладача на його професійну компетентність відзначають усі дослідники. Так, А. Андрєєв пропонує наступне визначення: професійна компетентність педагога — це сформованість у його праці різних сторін педагогічної діяльності і педагогічного спілкування, в яких само реалізована особистість педагога на рівні, що забезпечує стійкі позитивні результати в навчанні і розвитку учнів [1].

Пропонуємо в зв'язку з вищезазначеним структуру професійної компетентності педагога:

Професійно-педагогічну компетентність Н. Кузьміна визначає як сукупність умінь педагога — суб'єкта педагогічного впливу, його особливим чином структуроване наукове і практичне знання з метою найкращого розв'язання педагогічних завдань [3, с. 90].

Незважаючи на різноманіття думок стосовно трактування цього поняття, можна констатувати, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мету освіти, професійної підготовки а також, як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Дослідження функціонального розвитку професійної компетентності свідчить, що на початкових стадіях професійного становлення педагога має місце відносна автономність цього процесу, а на стадії самостійного виконання професійної діяльності вчителем компетентність усе більше об'єднується з професійно важливими якостями.

Головними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм.

Для того, щоб стати компетентним фахівцем, майбутньому педагогу під час його професійної підготовки у ВНЗ необхідно розвинути ключові компетенції як найбільш універсальні за своїм характером та відповідному широкому спектру діяльності. У зв'язку з активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі навчальної діяльності для педагога є важливим володіння інформаційною компетенцією.

Як свідчать дослідження, інформаційна компетенція виступає як:

– компонент ключової компетентності в підготовці педагога і передбачає засвоєння узагальнених видів інформаційної діяльності людини на основі використання ІКТ;

– компонент базової компетентності в підготовці педагога і передбачає оволодіння інформаційною діяльністю, способами використання ІКТ у навчальному процесі, в професійно-педагогічній діяльності педагога;

– компонент спеціальної компетентності в підготовці педагога і передбачає забезпечення його готовності до використання різноманітних видів інформаційної діяльності, засобів ІКТ у предметній методиці [6].

На сучасному етапі інформатизації суспільства й освіти інформаційна компетенція формується за умови активного впровадження ІКТ у процес оволодіння студентами різних дисциплін і предметної діяльності.

У цілому, формування професійної компетентності майбутнього педагога здійснюється через зміст освіти, котрий включає не лише перелік навчальних предметів, а й професійні навички й уміння, які формуються в процесі оволодіння предметом, а також засобами активної позиції студента в соціальному, політичному і культурному житті ВНЗ. Усе це в комплексі формує та розвиває особистість майбутнього педагога, здатність його до саморозвитку і самовдосконалення, що дасть можливість забезпечувати йому ефективне функціонування як суб'єкта-професіонала в системі «людина-людина».

Основними умовами розвитку професійної компетентності студентів вважаємо такі:

1. Організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення навчального процесу).

2. Навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, визначення провідних ідей).

3. Технологічні (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до компетентності, використання інноваційних технологій).

4. Психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності, оцінний для рефлексії етап кожного заняття, включення студентів в управління).

Компетентнісний підхід висуває особливі вимоги до структури навчально-методичного забезпечення навчального процесу. Зростаюча роль навчального процесу в розвитку особистості, її здатність управляти собою, самостійно засвоювати постійно оновлювальну інформацію вимагає перегляду уявлень про форми, методи і умови навчання, що відповідно приводить до модернізації навчального процесу і підготовки майбутніх фахівців.

Тому одним із головних завдань модернізації навчального процесу у ВНЗ є пошук та впровадження таких освітніх технологій, методів і засобів, що сприяють найбільшому збагаченню мотивації навчальної діяльності, розвитку готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності, самостійності, прояву творчої індивідуальності і повної самореалізації.

У зв'язку з тим, що розвиток інформаційного суспільства, інформатизація освіти нині здійснюються швидкими темпами, професійна підготовка має неперервний характер. Питанням неперервної підготовки педагогів у галузі ІКТ присвячені дослідження В. Бикова, Р. Гуревича, М. Жалдака, І. Роберт, О. Співановського, Є. Хеннера, які відзначають важливість самопідготовки до використання ІКТ, тому, наприклад, для формування інформаційної компетентності необхідно створити в навчальних закладах умови для постійного вдосконалення та використання ІКТ у комплексі з розвитком їхньої професійної педагогічної компетентності, що сприятиме професійному становленню та зростанню педагогів.

Висновок. З метою повноцінної підготовки педагога до роботи в сучасному інформаційному суспільстві необхідно, щоб процес навчання у ВНЗ також здійснювався в інформаційному освітньому середовищі, сприяв активізації пізнавальної діяльності і

розвитку творчих здібностей студентів, їхньої готовності до саморозвитку та самовдосконалення.

Отже, система підготовки майбутнього педагога як компетентного фахівця має бути спроектована і зреалізована як відкрита система, що здатна до подальшого самовдосконалення. Основою такої системи має бути орієнтація її на дійсність, що динамічно змінюється, на постійний і неперервний розвиток.

Реалізація вищезазначених проблем сприяє модернізації навчального процесу, наближенню підготовки майбутніх педагогів до вимог сучасного суспільства та ринку праці.

Література:

1. Андреев А. Знания или компетенция? / А. Андреев // Высшее образование в России : научно-педагогический журнал. — 2005. — № 2. — С. 84.
2. Адольф В. А. Методические подходы к формированию информационной культуры педагога / В. А. Адольф, И. Ю. Степанова // Информатика и образование. — 2006. — № 1. — С. 15.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : [гол. ред. В. Г. Кремень]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
4. Фрумин И. Д. Педагогика развития: ключевые компетентности и пути их становления // Материалы 9-ой научно-практической конференции / Красноярский гос. ун-т — Красноярск, 2003. — с. 33-57.
5. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / А.В. Хуторской // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58-64.
6. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. пособие. / А. В. Хуторской. - 2-е изд., перераб. - М.: Высш. шк., 2007. — 639 с.: ил.
7. Шишов С. Е. Школа: Мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. — М., 2000. - с. 73-74.

У статті розглянуті підходи до визначення понять «компетентність», «компетенція», виділені ключові компетенції, які необхідно сформувати в процесі підготовки майбутнього педагога у ВНЗ, а також необхідність їх постійного неперервного вдосконалення, здійснення модернізації освіти на компетентній основі.

Ключові слова: компетентність, компетенції, ключові компетенції, модернізація освіти, професійна компетентність, освітня компетентність.

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятий «компетентность», «компетенции», выделены ключевые компетенции, которые необходимо формировать в процессе подготовки будущих педагогов в ВУЗах, а также необходимость их постоянного непрерывного совершенствования, осуществления модернизации образования на компетентностной основе.

Ключевые слова: компетентность, компетенции, ключевые компетенции, модернизация образования, профессиональная компетентность, образовательная компетентность.

The author dwells on determination of «competency» and «competence» conceptions, highlights the key competences which are necessary to form in the process of future Higher School pedagogues' training as well as necessity of their constant uninterrupted improvement and modernization of educational process on the competence grounding.

Key words: competency, competences, key competences, modernization of education, professional competency, educational competency.